

ÍGY TANULHATUNK A TÖRTÉNELEMBŐL

India nagy politikusának, Nehrunak első könyve tíz éves kislányához, Indirához írt levelek gyűjteménye. Először 1931-ben jelent meg. Az író szándéka szerint ez a könyv első és egyben utolsó műve lett volna. A magyarázat: Nehrut annyira lekötötte az új India mindennapi fejlődése, problémái, hogy az elmúlt tegnapok sokaságára nem is maradt ideje. Később azonban, Nehru lelkiismerete, szabadságszeretete több, mint húsz kötetnyi könyvet adott az olvasók kezébe. S mindegyik könyv a politikus, az igaz ember és nem utolsó sorban az apa tanácsaival, intelmeivel, jószándékával volt áthatva, hogy így is hozzájáruljon India fejlődéséhez, népeinek felvilágosodásához, s a történelem irányításához.

Nehru szerepével és helyével India történetében neve is szorosan kapcsolatban van: Dzsavaharlal hindu nyelven vörös drágakövet jelent. Ez a tény is valahogyan összefüggésben van azzal, hogy Nehru, Mahatma Gandhi, az indiai ellenállási mozgalom atyjának mágikus hatására részt vesz az angol gyarmati uralom elleni harcban. Ez miatt többször ült brit gyarmati börtönben.

Furcsamód, betegsége jelentős fordulatot hozott életében. Európában kénytelen gyógykezelgetni magát. 1926-ban utazik Svájcba családjával, s két évet tölt ott. Intenzív önképzésre használja idejét, európai országokba látogat, megismerkedik az ott élő népek mindennapi életével. Tanul. Nem mindig könyvekből, hanem tapasztalatból, mások tapasztalatából. Már e kényszerpihenő előtt erősen kialakult benne az időszerű életfelfogás, a társadalmi viszonyok patriarchális mivoltjának, a kaszti előítéletek és vallási szűkkörűség szigorú bírálata. Európa, amely ebben az időben forradalmakat élt át és készített elő, igen erős hatást gyakorolt Nehrura és családjára. A forradalmi hullám felébresztette a szocializmus, a marxista világnézet iránti érdeklődését, amely gondolkodását, életfilozófiáját is gyökeresen megváltoztatta. Mindebből, természetesen Indira

sem maradhatott ki, habár kisgyermek lévén, csak felszínesen érthette és érezhette a világ gyors változását, s annak okait. De az utazások, múzeum látogatások, találkozások, beszélgetések az emberekkel, kétségkívül előkészítették egy igen fogékony, értelmes és racionális emberi gondolkodás és lelkiület kialakulását.

Az Európából való visszatérés után Nehru rövid idő alatt újból bekapcsolódik a politikai életbe. Itt azonban nem valósulhatott meg minden jelentős és haladó gondolata, s ami lényegesebb, nem válhatott közös törekvéssé. Nézeteltérésbe került így saját édesapjával is.

A független India megteremtéséért való harcban Nehrunak sokszor kellett tapasztalnia környezetének korlátolt felfogását. Annál is inkább érezte, mert jómaga bevallása szerint is kettős személyisége volt: „Én a nyugat és a kelet különös keveréke vagyok, mindenhol hazátlan, otthon sehol.” — mondotta 1936-ban. Az ilyen lelkivilágát, felfogását részben Európának köszönhette. Állandó harcokkal volt tele élete, tudott másokért és hazájáért élni. Magatartásából következik az a törekvése is, hogy maga is, de mások is tanuljanak és tanulhassanak. Ezért írja meg első pillantásra kevésbé jelentős könyvét, a tíz éves Indirának írt levelet. Tulajdonképpen életfilozófiáját vetíti papírra, a legközvetlenebb hangnemben beszél a történelemről, a világ és az élet keletkezéséről, vagy éppen az emberi társadalom a család és közösségek kialakulásáról. Egyes ismereteinek hiányosságát, egyben megbocsátható tévedéseket azzal magyarázhatjuk, hogy a börtönben írta. Ez azonban, a legkevésbé sem gátolta meg abban, hogy kifejezésre juttassa határtalan optimizmusát, emberekbe vetett hitét, humanizmusát, materialista világnézetét.

Nehru leveleiből, akiben egyidőben él a tisztán látó politikus, a családias és gyermekszerető apa is, a családjától való távollét érzése sugárzik. A gyermeket megértő apa beszélgetése ez, teljes érzelmi világának átvetítése az utódéra, akiben az érzelmek, gondolatok tovább élnek, jó termő talajra lelnek. Így formálódik egy humánus emberi lélek. A közvetlen emberi kapcsolat hiányában a levelek helyettesítik édesapa jelenlétét. Nem a politikus szól, hanem az ember, az apa. Nem szónokol, csak mesél, magyaráz, témáinak váltakozása kíváncsivá teszi olvasóját a való igazság iránt, szabad utat nyit a fantáziának, egy gyermek fantáziájának. Mindez elég is ahhoz, hogy megkezdődjék egy olyan képzelődési folyamat, ahol tulajdonképpen a kiindulópont is megadatott, de ugyanakkor, a végső célpont is. Ez egyben az ismeretszerzés és a megalapozott elmélkedés folyamata egy gyermek gondolatában, e két jelenségnek dialektikus összefonódása. Nehru így mondja: „Az embert a gondolkodása tette erőssé és hatalmassá. Ezért erősebb a hajcsár az elefántjánál.” A világ és az élővilág állandó fejlődése az ember „erejének” megnövekedésében teljeseedik ki. Ez a fejlődés mennyiségi és minőségi változások

következménye. Egy gyermek ily módon fel tudja fogni a dialektikát, az élő világ dialektikáját. Az állandó, szakadatlan változás tudatára való ébredés tulajdonképpen a dialektikus gondolkodás alapja. De ilyen változás csak az élő világban van. Mindez magától értetődő következtetés. Mindennapi történések ellentmondás nélküli igazsága, egy komoly filozófiai igazság alapja.

A természet történetének folytatása az embert közösségének története, amely az egymás közti harcok eredménye. A környezethez való idomulás folyamatában, mindjobban kialakulnak a különbségek, amely egyenlőtlenséghez vezet a közös eredet ellenére. Nehru ügyesen választja ki azokat az argumentumokat, amelyek a közös eredetet, az egy nagy családba való tartozást támasztják alá. Az emberi civilizáció törvénye, hogy mindenki saját magáról és népéről gondolja a legjobbakat. A földön azonban, nincs ember, aki magában valami jót és rosszat is ne hordozna. Ez az ellentétek dialektikus egysége. Mindenhol fellelhető a fejlődés mozgatóereje. A jót kell elfogadni, a rosszat kiküszöbölni. De mi a jó és mi a rossz? A gyermeki gondolkodás nehéz útvesztői ezek, megoldatlan problémák. Mindebből, azonban egyszerűen és magától értetődően levonható az a következtetés, hogy a nagy világhoz tartozunk, ahol közös jó és közös rossz is létezik, a világot egységében kell néznünk, s közös céljainkat a közös jó szolgálatába állítani. Nehru, a békés egymás mellett élés híve, a politikus mentené így a civilizációt. A civilizációról és az emberekről szóló levelek azonban nemcsak a külső, de a belső, érzelmi argumentumok összegyűjtése is. A nemes, önzetlen ember, aki a civilizáció közös érdekének megteremtésével törődik, nem elégedhet meg saját erőfeszítéseivel. A mennyiségi változás minőségi változást követel. Ezért van az, hogy közösen dolgozni jobb, mint egyedül, de a legjobb megoldás mindnyájunk érdekében közösen dolgozni. Még egy lépés ez a végső következtetésig. Végigkísérhettük, hogyan alakult ki az egészen konkrét élővilágból egy elvont célfüggvény. Egy emberi gondolkodás levezetése ez a térben, tág horizontú következtetésig, a racionális gondolkodásnak nagyon is racionális eredménye.

A természet meséje viszont sokkal érdekesebb, mint az igazi mese, s mert igazi foganatja csak olyankor van a szónak, a tanító apa apránként, néha indokolatlanul részletekbe bocsátkozva rakja ki a dolgozó emberi társadalom mozaikját. S mert egyúttal bonyolult közösségekről van szó, csak fokozatosan alakíthatja ki a személyi tulajdon, majd a többlet fogalmát, de egyúttal igen fontosnak tartja kihangsúlyozni, hogy nem azért van egyeseknek több, mert többet dolgoztak, hanem többlet dolgoztatnak, mert többlet akarnak. S így a gyermek könnyen következtet: Indiában is sok olyan ember van, aki a nép adójából él, abból az adóból, amiből iskolákat, gyárat kell építeni. Így történhetett meg,

hogy az emberek többé már nem egyformák. Ez a következtetés egy nagyon merész és nyílt megállapítás, ez az ami mindennek az okozója, s Nehru mély marxista meggyőződését tükrözi. Valójában így jut el, a gazdasági életről kialakítandó elképzelésig, ahol nehéz feladat vár rá, tisztázni a termelés, kereskedelem, fogyasztás folytonos egymásutánságának, végtelen folyamatának fogalmát. Valahogy elkerülhetetlen itt az idő múlásának, tartalmának relativitása. Egyes városok, mint Babilónia, Ninive, néhány ezer évig épültek, virágoztak, s eltűntek. Milyen hatalmas idő, milyen végtelen a befutott táv egy emberi élethez viszonyítva, s milyen apró a föld, a világ létezésében. Íme a bizonyíték arra, hogy az apró részlet néha mennyire nem jelent semmit, olykor pedig sorsokat, történelmeket vált meg. Mindez a dolgok meghatározott függőségéből eredően történik az adott pillanatban, mindig szigorú okok alapján, és sohasem véletlenül. Nehru nem mindig filozófiai szemszögből szemléli a dolgokat. A mindennapi életet gazdagító ének, vers és hit jelenlétére is felhívja leánya figyelmét, amelyek az emberi érzelem kifejezésének eszközei, igen fontosak az emberi tudat, s a civilizáció fejlődésében.

A történelem az élet lényegét rejt magában, az embernek előbb másokat kell megismernie és megértenie, hogy önmagán, s közösségén segíteni tudjon. „A történelem azonban, nem a királyok és az ütközetek története, hanem egy ország népéé, hogy hogyan él, mivel foglalkozik, hogyan gondolkodik.” „Így tanulhatunk a történelemből”, így dönthetjük el, hol vagyunk, és merre menjünk.

A politikus és apa, a filozófus és tanító olykor mély életigazságokról beszél, de képzeletét, csupán néhány lépésre szabadítja el. Ezek a „kilengések” még erősebben tanúskodnak mélyen átértett és átélt életfilozófiájáról. Meséinek, a természet meséinek viszont olyan a felépítése, hogy annak kifejezőmódjától és megadott ritmusától függően könnyen meghatározható és felfogható tanulsága, vagy végső következtetése. A hangsúly a legtöbb esetben nem a történeteken van, hanem ezeken túl, ahol mindig egy szervesen hozzátartozó, hozzáépített, s ezáltal nagyon is körülhatárolt igazság rejlik. Mindez olyan magától értetődő, hogy az ilyen következtetések és leírások nélkül a mesét könnyen befejezetlennek minősíthetnénk.

Nehru hangneme tökéletesen harmóniában van népének mentalitásával, tehát saját eredetének teljes megnyilvánulásával is. Az indiai, tehát „keleti” naivitás teljes egészében kifejezésre jut, nemcsak azért, mert mesék alakjában jelentkezik, hanem kifejezőmodorában is, egyes történetek elbeszélésében is. Ugyanakkor, a germán racionalitás elemei mindenkor sikeresen párosulnak ezzel az elemmel. Tehát, egyáltalán nem zavaró körülmény az, hogy művelt, és angol egyetemet végzett egyén művében meseszerű előadásmóddal állunk szemben. Ez a színes, össze-

tett „gondolatstílus” tehát teljesen érthetővé válik, ha figyelembe vesszük, hogy a germán realitás és a keleti naivitás törvényszerűen összefonódik. Nehru hangnemét ily módon meghatározza érzelmi elkötelezettsége, de éleslátása is, amely kiváló, közkedvelt politikussá és elkötelezett íróvá tette.